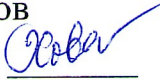

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
Управление образования администрации муниципального района
«Монгун-Тайгинский кожуун Республики Тыва»
МБОУ «СОШ №2» с.Мугур-Аксы

РАССМОТРЕНО
на заседании ШУМО
учителей русского и
родного языков
Ховалыг А.Ч.

Протокол №1
от «30.08.2024 г.»

СОГЛАСОВАНО
зам. по УВР

Чыдат Ч.К.

от «30.08.2024 г.»

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Олчей Э.Э.

Приказ №70

от «30.08.2 г.»

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Родной (тувинская) язык»
для обучающихся 8 классов

Составитель: МО родного языка и литературы

Тайылбыр бижик (8 класс)

Өөрөдиге номунун автору ады, үндүргөн чылы: Куулар Е. М., Ооржак Л.Х., Оюн ТБ, Сарыглар Ч. А. Тыва дыл. 8 класс.

Программаның ады: Ажылчын программаны К.Б. Доржу, Сарыглар Ч. А.” Кол ниити оорөдигенин 5-9 класстарыңа торээн (тыва) дыл эртемнин чижек программазы” деп 2021 чылда уңген ниити өөрөдиге черлериниң 5-11 класстарыңа чаа Федералдыг күрүне өөрөдиге стандартының негелделеринге, Тыва Республиканың өөрөдиге черлеринге кижиниң сүзүүн болгаш мөзү-шынарын кижизидип сайзырадырының концепциязыңа (2011ч.), 2023 чылдың август 31 школаның башкылар човулелинге бадылаан дугаарлыг саавырыңа дүүштүр тургускан.

Ажылчын программа 68 шакка, неделяда 2 шакка тургустунган.

8 КЛАССКА ӨӨРӨДИГЕ ЭРТЕМИНГЕ ЧЕДИП АЛЫР ТҮҢНӨЛДӨР

бот-тускайлаң түңнөлдөринге дараазында чүүлдер хамааржыр:

1) кижиниң интеллектуалдыг болгаш чогаадыкчы салым-чаяанын база мөзү-бүдүш шынарларын сайзырадырыңа төрээн дылының чугулазын медресеп билири, уругларның билиг чедип алырыңа ук дылдың ужур-утказын тодарадып, ону тыва чоннуң ыдыктыг, үнелиг эртинелериниң бирээзи деп билири;

2) тыва дылдың эстетиктиг үнелин медресеп билири; төрээн дылыңа ынак болгаш ону хүндүлөп, ол дээш чоргаарланыры; ону национал культураның кезээ кылдыр билип, арыг эдилээри;

3) дылдың байлак сөс курлавырын болгаш грамматиктиг аргаларын бодунуң бодалдарын болгаш сагыш-сеткилин хостуг илередирде четче ажыглап шыдаары; бодунуң чугаа-домаан хайгаарап, сайзырадып, экижидеринче чүткүлдүг болуру.

Метапредметтиг

1) Чугаа чорудулгазының бүгү-ле хевирлерин ажыглап билири:

Дыңнаары болгаш номчууру:

- бижимел болгаш аас медээниң утказын шын билип алыры (чугааның утказы, сөзүглелдин темазы, кол утказы; кол болгаш немелде медээ);

- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин номчулганың янзы-бүрү хевирлеринге (сөзүглелден херек информацияны дилеп-тып номчууру (поисковый вид), чүгүртү азы улуг-каралап номчууру (просмотровый), таныжып номчууру (ознакомительный вид), шинчилел-сайгарылгалыг номчууру (изучающий вид)) таарыштыр ажыглап билири;

- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин шын дыңнап билири; дыңнаарының янзы-бүрү хевирлерин (бир кижиниң тайылбыр чугаазындан болгаш аудио-, видеотехникадан сөзүглелдин кайы-бир кезээн шилип алгаш дыңнаары, сөзүглелдин кыска утказы-биле таныжары болгаш ону тодазы-биле дыңнаары) ажыглап билири;

- информация ап болур чүүлдерден, ооң иштинде өөрөдиглиг компакт-дисклерден, Интернет четкизинден; янзы-бүрү словарьлардан тайылбыр номнардан (справочниктер) болгаш электроннуг шыгжамырлардан медээлерни тып билири;

- бердинген темага материалдарны тып, системажыдып билири; херек медээлерни боду тып билири; медээлерни чаартып азы ол-ла хевээр дамчыдып билири;
- сөзүглелдерниң утка, стилистика талазы-биле онзагайларын болгаш ажыглаан аргаларының аайы-биле дүүштүрүп болгаш деңнеп билири;

Чугаалаары болгаш бижиири:

- кылыр дээн ажыл-херээниң сорулгаларын (хууда болгаш эштери-биле) тодазы-биле билип, кандыг-даа ажылды чурум аайы-биле кылып, чедип алган түннелдерин үнелеп, аас болгаш бижимел чугаага илередип билири;
 - дыңнаан азы номчаан сөзүглелиниң утказын даалга езугаар дамчыдып (планны тургузуп, утказын чугаалап, допчулай бижип, үнелел берип) шыдаары;
 - сөзүглелдин утказын, кымга хамаарыштырганын, чугааның байдалын барымдаалавышаан, аңгы-аңгы хевирлерге болгаш жанрларга тургузуп шыдаары;
 - аас болгаш бижимел чугаага бодунуң бодалын хостуг илередири, сөзүглелдин тургузуунуң негелделерин сагыыры (бодалының ужур-уткалыын, дес-дараалашкаан, харылзаалыын, темага дүүшкээн дээш о.ө.); номчаан, дыңнаан, көргөн чүүлдеринге бодунуң хамаарылгазын шын илередири;
 - монологтуң янзы-бүрү хевирлерин (тоожуушкун, чурумал, угаап бодааныышкын болгаш оларны холуй); диалогтуң янзы-бүрү хевирлерин: (хүндүлел аянын илередир диалог (этикетный диалог), айтырыг-харыы (диалог-расспрос), чугаалажып орап кижизин чугаа чорударынче кыйгылары (диалог-побуждение), өске киж-биле бодал солчуру (диалог-обмен мнениями) дээш о.ө.) ажыглап билири;
 - амгы тыва литературлуг дылда шын адалганың, лексиканың, грамматиканың кол нормаларын, стиль нормаларын херек кырында ажыглап билири; бижимел чугаага шын бижилгениң, пунктуацияның кол дүрүмнерин сагыыры;
 - чугаа этикединиң нормаларын хажытпайн, чугаага киржип шыдаары; чугаа үезинде арын-шырайын болгаш шимчээшкиннерин эптиг болгаш шын алдынары;
 - хүн бүрүдө өөренип азы ажыл кылып турар үезинде бодунуң чугаазын хайгаарап билири; чугааның утказының болгаш шын ажыглалының аайы-биле бодунуң дылын үнелеп билири; дылында грамматиктиг болгаш чугаа частырыгларын тып болгаш эдип билири; бодунуң тургусканы сөзүглелин хоюглап азы эдип, =скертип, делгередиб билири;
 - бодунуң үежилеринин мурнунга улуг эвес дыңнадыг, илеткелди кылып, рефераттың утказын дамчыдып билири; маргылдаалыг, чидиг айтырыгларны бадыткалдарга даянмышаан, шиитпирлеп билири;
- 2) алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын хүн бүрүдө амыдыралга ажыглап билири; төрөөн дылды өске эртемнерге билиг чедип алырының кол чепсээ кылдыр шын ажыглаары; ону өске-даа эртемнерде (даштыкы дыл, орус дыл болгаш чогаал дээш о.ө) дылдың аргаларын сайгарарына ажыглап билири;
- 3) долгандыр турар улус-биле харылзажып, кандыг-бир ажылды кылып тура, маргылдаалыг, чидиг айтырыглар шиитпирлээрде, эптиг чугаалажып, харылзажып билири; амыдыралчы болгаш ажыл-агыйжы чугаа үезинде чугаа культуразының негелделерин сагыыры.

предметтиг түннелдерни чедип алыр:

- Дылдың хүлээлгелериниң дугайында, тыва дыл – Россия Федерациясында Тыва Республиканың үндесин чурттакчылары тыва чоннуң төрөөн дылы база күрүне дылдарының бирээзи дээрзин, төрөөн дыл болгаш чоннуң культуразының сырый харылзаалыг болурун, төрөөн дылдың кижиги бүрүзүнүң болгаш ниитилелдин амыдыралына ужур-дузанын билири;

- тыва дылдың гуманитарлыг эртемнер аразында болгаш ниити өөредилгеде туружун болгаш ужур-дузанын билири;
- төрөөн дылдың эртем талазы-биле үндесиннерин; оларның чадаларының болгаш билиглериниң аразында харылзааларын шингээди алыры;

- дыл эртемниң кол баазалыг билиглерин болгаш ооң кезектерин шингээдири: дыл болгаш чугаа, харылзажыр чугаа, бижимел болгаш аас чугаа, монолог, диалог болгаш оларның хевирлери; чугааның байдалы; чугаа (чугаалажыр), эртем, публицистика, албан-херек, чечен чогаал стильдери болгаш оларның жанрлары, дылы; чугааның утка-хүлээлгелериниң аайы-биле хевирлери (тоожуушкун, чурумал, угаап боданышкын); сөзүглел, сөзүгелелдин хевирлери; дылдың кол-кол кезектери, оларның демдектери болгаш чугаага ажыглалының онзагайларын шингээди алыры;

- тыва дылдың лексика болгаш фразеологиязының кол стилистиктиг курлавырларын, тыва литературлуг дылдың нормаларын (шын адалганың, грамматиктиг, орфографтыг, пунктуастыг), чугаа этикединиң дүрүмнерин шингээдири болгаш оларны херек кырында амыдыралга аас болгаш бижимел чугаага ажыглаары;

- дылдың кол кезектерин, дылдың грамматиктиг категорияларын танып билири болгаш сайгарары, чугаага шын ажыглаары;
- сөстүң янзы-бүрү сайгарылгаларын (фонетиктиг, лексиктиг, морфемниг, морфологтуг), сөс каттыжышкынының болгаш домактың синтаксистиг сайгарылгазын шын кылып, сөзүглелдин тургузуунуң болгаш кол демдектериниң аайы-биле, дылдың кандыг хүлээлгелерин күүседип чоруурунун болгаш уран аргаларны ажыглаанының аайы-биле сайгарары;

- лексиктиг болгаш грамматиктиг синонимнерни ажыглаанындан кижиниң чугаазының чечен-мерген, а чечен чогаал дылының каас-чараш, байлак болу бээр аргаларын билири болгаш чугаазына шын ажыглаары;

- төрөөн дылдың эстетиктиг хүлээлгелерин медресеп билири, чечен чогаалдың дылын сайгарып тура, чугааның эстетиктиг талазын үнелеп билири.

8 КЛАССКА ТЫВА ДЫЛ ЭРТЕМИНИН УТКАЗЫ

№	Өөредир кезектери	шагы
1	кирилде кичээл	1
2	7 класска катаптаашкын	8
3	Хыналда болгаш чогаадыкчы ажылдар	12
4	Теория болгаш практика	48
11	Шупту	68

КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАЛЫГ ПЛАННААШКЫН

	темалары	шагы	план езугаар уези	херек кырында эрттирген уези
1	Бугу делегейнин төрөөн дылдар болгаш тыва дыл хунунун дугайында	1		
2	Ноябрь 1- тыва дыл хүнү	1		
3	Тыва дыл- улустун аас чогаалынын болгаш чечен чогаалынын дылы	1		
4	7 класска ооренген чуулдеринге катаптаашкын Кылыг сөзү	1		
5	Катаптаашкын Наречие	1		
6	Катаптаашкын Өттүнүг сөстөр. Дузалал чугаа кезектери	1		
7	Катаптаашкын сөзүглел	1		
8	чогаадыг	1		
9	Сөс каттыжышкынынының дугайында билиг	1		
10	Сөс каттыжышкынынын сөстен болгаш домактан ылгалы	1		
11	Сөс каттыжышкыннарынынын холбажыр аргалары: башкарылга, хамааржылга, каттыжылга	1		
12	Бөдүүн болгаш нарын сөс каттыжышкыннары	1		
13	Сөс каттыжышкыннарынын синтаксистиг сайгарылгазы	1		
14	катаптаашкын	1		
15	Хыналда ажил	1		
16	Бөдүүн домак. Домактың чугула кежигуннери	1		
17	Немелде . Дорт болгаш доора немелделер.оларнын илереттирери.	1		
18	Тодарадылга,капсырыылга,оларнын илереттинери.	1		
19	Байдалдар,оларнын утка аайы- биле болуктери:уенин,туруштун,кылдыныг аргазынынын,чылдагааннын болгаш сорулганнын, хемчегнин байдалдары. Байдалдарнын илереттинери.	1		
20	Домактын синтаксистиг сайгарылгазы	1		
21	Хыналда ажил	1		
22	Чангыс составтыг (чугула кежигуннуг домактар дугайында билиг.	1		
23	Чангыс составтыг домактарнын хевирлери.	1		
24	Соглекчи хевирлиг чангыс составтыг домактар. Тодаргай арынның домак.	1		

25	Тодаргай эвес арынныг домак	1		
26	Арын чок домак	1		
27	Кол сос хевирлиг чангыс составтыг домактар. Ат домактары	1		
28	ЧСангыс составтыг домактарнын созуглел тургузарынга ужур-дузазы,синтаксистиг сайгарылгазы.	1		
29	катаптаашкын	1		
30	чогаадыг	1		
31	Чангыс аймак кежигуннуг домактар.	1		
32	Чангыс аймак кежигуннернин илереттинери	1		
33	Чангыс аймак кежигуннернин холбажыр аргалары	1		
34	Чангыс аймак кежигуннерлиг домактарга туннекчи состер болгаш оларга бижик демдектери.	1		
35	Чангыс аймак болгаш чангыс аймак эвес тодарадылгалар, оларга бижик демдектери	1		
36	Домактын чангыс аймак кежигуннер дузазы- биле нарынчттынары	1		
37	катаптаашкын	1		
38	Хыналда ажыл	1		
39	Адаалга дугайында билиг.ю Делгеренгей болгаш делгеренгей эвес адалгалар	1		
40	Адалгаларнын интонациязы: домактын мурнунуга ,ортузунга, соонга.	1		
41	Адалгаларны тускайлаары	1		
42	Киирилде состер	1		
43	Киирилде домактар	1		
44	Киирилде состер болгаш киирилде домактарлыг домактарга интонациянын ужур- дузазы	1		
45	катаптаашкын	1		
46	Хыналда ажыл	1		
47	Нарынчттынган домактар дугайында билиг.	1		
48	Домактын делгеренгей кежигуннер- биле нарынчттынары, оларга бижик демдектери	1		
49	Причастиелиг болуглелдер- биле илереттинген делгеренгей тодарадылгалар- биле домактын нарынчттынары	1		
50	Причастиелиг болуглелдер- биле илереттинген делгеренгей байдал- биле домактын нарынчттынары	1		

51	чогаадыг	1		
52	Деепричастиелиг болуглелдер- биле илереттинген делгеренгей кежигуннер - биле домактын нарынчыттынары	1		
53	Деепричастиелиг болуглелдер- биле илереттинген делгеренгей кежигуннерлиг домактарга бижик демдектери.	1		
54	Деннелгелиг болуглелдер- биле илереттинген делгеренегей кежигунер- биле домактын нарынчыттынары	1		
55	Домактын адалгалар- биле нарынчыттынары	1		
56	Домактын киирилде состер болгаш киириилде домактар- биле нарынчыттынары оларага бижик демдектери.	1		
57	Нарынчыттынга домактарнын созуглел тургузарынга ужур- дузазы.	1		
58	Нарынчыттынган домактарнын синтаксистиг сайгарылгазы.Нарынчыттынган домактарга катаптаашкын	1		
59	Хыналда ажыл	1		
60	Чогаадыг	1		
61	Монолог- чурумал, монолог- угаап- бодаашкын,монолог- тоожуушкун	1		
62	Эртем- шинчилел ажылы- монологтун бир хевири.	1		
63	диалог	1		
64	Чогаадыг	1		
65	Каатаптаашкын Сос каттыжышкыны	1		
66	Бодуун домак	1		
67	Нарынчыттынган бодуун домактар	1		
68	Диктант	1		

1ӨӨРЕДИЛГЕ_ МЕТОДИКТИГ БОЛГАШ МАТЕРИАЛ_ ТЕХНИКТИГ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

1. Доржу К.Б. Амгы тыва литературлуг дылга мергежилгелер чыындызы. Кызыл: ТывН/Ч, 2003.
2. Доржу М.Д. Бай-Тайгинский говор в системе диалектов тувинского языка. Кызыл: ТывН/Ч, 2002.
3. Кара-оол Л.С. Тыва дылдыё практикуму. Студентилерге ==редилге ному. Кызыл: ТывКУ, 2011.
4. Март-оол К.Б. 5-9 класстарга тыва дылды башкылаарыныё методиказы. Кызыл, 2002.
5. Монгуш Д.А, Ойдан-оол А.К.Методиктиг с\мелер. 6-7 класстарныё «Тыва дыл» ному-биле ажилдаар башкыларга дузаламчы. Кызыл: ТывН/Ч, 1992.
6. Ойдан-оол А.К., Ооржак М.Ч., Ооржак С.-С.Т. Диктантылар чыындызы. 5-9 класстарга. Башкыларга дузаламчы.- Кызыл, 2003.
7. Ойдан-оол А.К., Тадар-оол С.К. Эдертиглер чыындызы. 5-9 класс. Башкыларга дузаламчы. –Кызыл, ТывН/Ч, 2004.
8. Ооржак Д.Х, Салчак Н.А, Чамьян К.Д., Араптан Б.И. 5-6 класстарныё «Тыва дыл» деп ==редилге номнарынга дидактиктиг материал. Кызыл, 1994.

9. Салзынмаа Е.Б. Грамматиктиг сайгарылгалар чуруму. Кызыл: ТывКУ, 2004.
10. Сат Ш.Ч. Амгы тыва литературлуг дыл. Фонетика болгаш семасиология, фразеология, фонетика, морфология. Кызыл: ТывН/Ч, 1980.
11. Сат Ш.Ч. Амгы тыва литературлуг дыл. Синтаксис. Кызыл: ТывН/Ч, 1983.
12. Сат Ш.Ч. Тыва диалектология. Кызыл: ТывН/Ч, 1987.
13. Сувандии Н.Д. Тыва дылдын практикунга мергежилгелер чыындызы. Кызыл, 2003.
14. Тыва орфографияныё болгаш пунктуацияныё д\р\мнери. Кызыл: Республика типографиязы, 2001.

Словарьлар:

1. Бартан О.О. Тыва дылда эмнелге с=зл\г\ . Кызыл: Рестипография, 2004.
2. Древнетюркский словарь. _ Л.: Наука, 1969.
3. Монгуш Д.А. Русско-тувинский словарь. _ М.: Русский язык, 1980.
4. Монгуш С.Ч., Ондар Н.А. Юридиктиг терминнерниё орус-тыва словары. Кызыл: ИПК «Эне с=з\», 1997.
5. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка. _ М.: Русский язык, 1988.
6. Ондар Б.К. Краткий словарь гидронимов Тувы. _ Кызыл: ТН/Ч, 1995.
7. Ондар Б.К. Топонимический словарь Тувы. _ Кызыл: ТКИ, 2007.
8. Серенот С.К. Сарыг шажынныё тайылбырлыг словары. Кызыл: ИП Ооржак Р.К., 2010.
9. Серенот С.К. Буддизмни тайылбырлыг словары. Кызыл: ИП Ооржак Р.К., 2011.
10. Тыва дылдыё тайылбыр словары. Том 1. (А-Й). _ Новосибирск: Наука, 2003.